

Колесник Л.Є.

пошукувач

Львівської Національної академії мистецтв
науковий співпрацівник

Львівська Національна галерея мистецтв

ЛЬВІВСЬКИЙ ХУДОЖНИК ЯН МАШКОВСЬКИЙ

Анотація. Розглядаються живописні роботи маловідомого львівського художника першої половини XIX століття. Подається мистецтвознавчий аналіз 7 живописних робіт Яна Машковського, які відображають різні етапи його творчості та зберігаються у збірці Львівської Національної галереї мистецтв.

Ключові слова: Ян Машковський, мистецтво, художник, портрет, пейзаж, романтизм.

Аннотация. Колесник Л.Е. Львовский художник Ян Машковський. Рассматриваются живописные работы малоизвестного львовского художника первой половины XIX столетия. Подаётся искусствоведческий анализ 7 живописных работ Яна Машковського, которые отображают разные этапы его творчества и хранятся в собрании Львовской Национальной галереи искусств.

Ключевые слова: Ян Машковський, искусство, художник, портрет, пейзаж, романтизм.

Annotation. Kolesnik L. Lviv artist Yan Mashkovskiy. The paintings by the little-known Lviv artist of the 1st half of the 19th century Yan Mashkovskiy are considered. The art criticism analysis of the seven paintings covering various stages of Yan Mashkovskiy's creative work is conducted. The paintings by Yan Mashkovskiy are presently kept in Lviv National Art Gallery.

Key words: Yan Mashkovskiy, art, artist, portrait, landscape, romanticism.

Постановка проблеми. Образотворче мистецтво Львова привертало увагу як українських, так і польських вчених, але перша половина XIX століття, так і залишається недостатньо вивчена. В ході дослідження творчості Яна Машковського було встановлено, що велика кількість його робіт пройшла повз увагу дослідників.

Мета статті - дослідження творчості Львівського художника Яна Машковського.

Виклад основного матеріалу. Місцева художня традиція, що базувалася на цеховому мистецтві й була тісно пов'язана з попереднім бароковим та пізньобароковим етапом розвитку мистецької культури міста, на початку XIX століття вже не відповідала новим естетичним вимогам. Поступовий занепад, а згодом і розпуск львівського цеху (1780 р.), брак у місті навчального художнього закладу призвели до послаблення місцевої традиції.

Характерним явищем художнього життя Львова за період 1820-1830-х років була діяльність митців, переважно випускників Віденської академії мистецтв. Це місцеві майстри, які започаткували свою художню кар'єру помічниками в різних живописних майстернях Львова, а потім дістали вищу художню освіту за кордоном. Виховані на європейській художній класиці, вони відвідали провідні європейські художні осередки, познайомились з шедеврами світового мистецтва, часто копіювали їх. Значну частину цих високоякісно виконаних копій художники привезли з собою і вони служили зразками для навчання молодих adeptів мистецтва. Повернувши до Львова, віденські вихованці проходять свого роду процес асиміляції. Їх творчість живиться життєдайними соками місцевих художніх традицій, вони позбуваються рис академічної безликісті і відносно швидко формуються як самостійні творчі індивідуальності, органічно вступаючи в атмосферу художніх традицій Львова. Ці майстри стали елітою мистецького середовища міста Львова [2, С.140].

За цих умов творча й педагогічна діяльність майстрів виявилась корисною, насамперед для формування нових місцевих кадрів, сприяла переборенню вузьких локальних меж художнього процесу, а також зближенню з провідними на той час європейськими школами. Наслідком цього процесу є активний розвиток деяких жанрів малярства, раніше малознаних на львівському ґрунті.

Серед львівських художників першої половини XIX століття, котрі заслуговують на особливу увагу, слід назвати Яна Машковського (1793-1865 рр.), який у своїх роботах звертався до різних жанрів: портрету, родинних сцен, історичної, релігійної, анімалістичної тематики, натюрморту, пейзажу.

Словник польських художників подає загальні біографічні відомості про Яна Канти Ігнаці Машковського (1793-1865) [8, С.78]. Народився у с. Хоростків на Поділлі, помер у Борщовичах біля Львова. У 19 років він переїхав до Львова, де 6 років займався в рисувальній школі при університеті. З 1818 по 1820 роки навчався у Віденській академії мистецтв у К. Фюгера і Й. Лампі. У 1820 році відвідав Рим, по дорозі відвідував Флоренцію, Венецію і інші міста. Художник

Надійшла до редакції 10.10.2011

залишив Рим лише у 1824 році. Декілька місяців був у Відні, а у 1825 р. прибув до Львова, де в червні відкрив свою персональну виставку у власній квартирі. Виставляв свої картини у львівських книгарнях Куна та Малиновського. В 1826 році виїхав на Поділля, де прожив 6 років. У 1830 р. влаштував власну майстерню у м. Дубно. Восени 1832 року назавжди оселився у Львові. З 1834 по 1843 роки викладав рисунок у Становій школі при Львівському університеті, після її закриття давав приватні уроки.

Час його навчання у Віденській Академії образотворчих мистецтв припадає на один з найсуперечливіших періодів у її історії, а саме на час реорганізації та поділу Академії на декілька шкіл. Кожна з них, давала учням знання якогось одного мистецького фаху. У результаті, випускники Академії були художниками високого професійного рівня [1,170].

Академічна освіта яку здобув Я. Машковський, загалом не виходила за межі класицистичного вирішення портрету, пейзажу та побутової картини. Такий підхід переважав у творчості західноукраїнських художників. У його творах дедалі частіше з'являються стильові ознаки романтизму. В той період він намалював «Св. Ян Євангеліст», «Даліла обрізає волосся Самсонові» багато інших творів. Крім цього робив копії з робіт старих майстрів.

Проживаючи на Поділлі і Волині, малював портрети, ікони, картини на релігійну тематику для костелів та ін. («Св. Текля», «Св. Тереза і Св. Архангел Михаїл», «Свята родина», «Портрет гр. Олізара», «Портрет дочки і сина»). Окрім цього малював ескізи до історичних робіт.

Саме після повернення до Львова, Я. Машковський почав втілювати у своїй творчості різноманітні жанри: історичний, портрет, натюрморт, пейзаж, родинні сцени та анімалістичну тематику. Він також звертався до техніки літографії. Найбільш відома робота того періоду: «Портрет Франціска І», 1834 р. Існує припущення, що вона була намальована на замовлення громади м. Станіслава (тепер Івано-Франківськ) у якому на той час мешкало близько 11300 мешканців. До цього періоду відносяться також «Портрет пейзажиста А. Лянге» (1837 р.), «Портрет Йозефа Максиміліана Оссолінського» (1843 р., ЛНГМ). Художник неодноразово портретує власну родину: «Портрет Фредеріки і Рафала Машковських» (1844-1845 рр.) та інші. Ян Машковський мав трьох синів – Марцелія, Кароля, Рафала. Кожен з них обрав власний творчий шлях. Рафал став музикантом, Кароль – відомим математиком, викладав у Інсбруку, Кракові, Львові, Дублянах, а ще був різьбярем і художником-аматором, Марцелій у 1867 р. отримав кафедру геометрії на архітектурному факультеті Львівської політехніки, а 1875-1876 роках став ректором. Марцелій, як і батько, цікавився мистецтвом. Був талановитим рисувальником, літографом, живописцем і різьбярем [4, С.285].

У 1843 році Ян Машковський, користуючись підтверженою копією оригіналу з маленької церкви в Поздимирі, написав новий образ Матері Божої Потішення на мідній пластині, знищеної під час пожежі у 1843 році, яка сталася в костелі оо. Бернардинів

(Сокальський район, Львівська область). Історія цієї ікони сягає початку XVII ст., коли з ініціативи єпископа Станіслава Гомолінського збудували монастир і костел оо. Бернардинів. 8 вересня 1724 року відбулася коронація ікони папськими коронами. Ікона прославилася чудесами. Монастир став осередком релігійного життя. У вересні 1843 року новий намальований Машковським образ освятили.

Я.Машковський також малював жанрові та історичні картини - «Забава в Софіївці» (1849 р.) та «Батьки благословляють молоду».

Творчий доробок художника розпорошений по музейних збірках України, Росії, Польщі, приватних колекціях. Дослідження творчості митця ускладнює те, що частина творів важко ідентифікувати. Місцезнаходження багатьох творів залишається невідомим. Проте ретельніше вивчення музейних збірок та творчості Яна Машковського, безперечно, дасть можливість ідентифікувати окремі твори художника. В фондах музею образотворчого мистецтва республіки Татарстан зберігається написаний ним «Портрет казанського військового губернатора С.С. Стрекалова» (між 1831 – 1841 рр.) [7, С.210, 350].

У збірці Львівської національної галереї мистецтв зберігаються 7 живописних робіт Яна Машковського. По стилю робіт їх можна віднести до різних етапів його мистецького життя. Це такі твори, як:

1. «Ян III Собеський», 1835 р. (п., о. 65x57; зі збірки Львівської міської галереї). Ж-2003
2. «Автопортрет в конфедератці», 1840 р. (п., о. 100x73,5; зі збірки Машковських у Львові. Поступила як дар Машковської Марії у 1947 р.). Ж-2255
3. «Оборона Теребовлі», 1848 р. (п., о. 54x64,5; власна збірка В. Дзедушицького. Дар Юлії Мусілової). Ж-1267.
4. «Портрет молодого чоловіка», 1848 р. (п., о. 60x41; зі збірки музею ім. короля Яна III. Поступила у 1954 із збірки Львівського історичного музею). Ж-3338.
5. «У борчмі», 1851 р. (п., о. 33,5x27; експозиція Львівської галереї мистецтв. Дар Юлії Мусілової). Ж-665.
6. «Портрет Марцелія Машковського, сина художника», 1856 р. (п., о. 96x67,5; була власністю Яна Машковського, потім Марії Машковської. Закуплена у неї в 1951 році, експозиція Львівської галереї мистецтв). Ж-3173.
7. «Водоспад» (п., о. 73,5x53; знаходилася у збірці Б. Ожеховича в Кальникові, а потім з 1916 р. у збірці В. Лозинського). Ж-1303.

За жанром їх можна поділити на портрети, побутові, історичні сцени, пейзажі.

Портрет був представлений наступними роботами: «Автопортрет в конфедератці», 1840 р. Це твір зі стильовими ознаками романтизму. Машковський, сидить з палітрою і пензлем у руках біля мольберту. В образі Машковського ми бачимо людину у піднесеному, одухотвореному настрої.

«Портрет Марцелія Машковського, сина художника», 1856 р. Дев'ятнадцятирічний Марцелій зображений з атрибутами мистецького ремесла: папка з малюнками, рейсфедер. В образі Марцелія Машковський зумів передати талант, творчу самовіддачу молодого митця. Таким бачив Ян Машковський свого сина його

трагічна смерть на 25 році життя обірвала надії Яна Машковського на успішне мистецьке майбутнє сина. Вважається, що цей портрет є найкращим у творчій спадщині Яна Машковського.

Історична тематика представлена портретом: «Ян III Собеський», 1835 р. Ян III Собеіський - король польсько-литовсько-руської держави - Речі Посполитої з 1674 року, великий коронний маршалок з 1665 року, польний гетьман з 1666 року, великий коронний гетьман з 1668 року. Своїм військовим талантом надовго забезпечив Речі Посполитій спокій на південних кордонах.

«Оборона Тереховлі», 1848 р. Бучацький мирний договір (18 жовтня 1672), що підсумував перший етап польсько-турецької війни, не був затверджений польським сеймом. Фактично, польська сторона відмовлялася надалі дотримуватися умов цього договору і тому війна відновилася. У 1675 році турецький паша Ібрагім Шишман почав наступ на Львів. Під його командуванням було 20 - 30 000 турків і близько 30 000 татар. Ці сили почали спустошувати Поділля. 27 липня упав замок в Збаражі, в період з 9 по 11 вересня були сильно зруйновані Підгайці. 19 вересня турецько-татарська армія, що налічує до того моменту близько 10 000 чоловік, підійшла до Тереховлі. Місто було відразу ж захоплено, зруйновано і пограбовано, проте гарнізон замку відмовився здаватися. 20 вересня розпочалася знаменита облога Тереховлянського замку. Гарнізон твердині складався всього з 80 професійних солдатів і ще 200 осіб міщан і селян, що сховалися в замку. Командував обороною замку Ян Самуїл Хшановський, досвідчений солдат, який служив в полку Станіслава Конєцпольського і брав участь у битві з турками під Хотином (11 листопада 1673). Турки приступили до планомірної облоги і почали підводити до північних стін замку апроші, щоб (підібравшись до них впритул) підірвати зміцнення за допомогою порохових мін. Незважаючи на значну чисельну перевагу, туркам не вдавалося захопити замкові укріплення, проте поступово бойовий дух захисників почав падати. На початку жовтня турки підібралися до основи замкових стін і робили неодноразові спроби підірвати їх, одночасно замок постійно перебував під обстрілом ворожої артилерії. Коли захисники замку на таємній нараді прийняли рішення скласти зброю і здатися на милість переможця, про їхні плани дізналася Анна-Дорота (Софія) Хшановська, дружина Яна Самуїла. Вона повідомила про це чоловікові, і той відразу ж приструнив гарнізон, поклявшись, що швидше підірве замок, ніж віддасть його в руки ворога. Облога продовжилася. За легендою дружина Яна Самуїла завжди з собою носила два ножі, які обіцяла пустити в хід (один для свого серця, а другий - для серця чоловіка), якщо фортеця буде здана. До цього часу війська короля Речі Посполитої Яна III Собеського (1629 - 1696) вже підходили до Тереховлі, очищаючи від турків і татар захоплені землі. 11 жовтня Ібрагім Шишман, дізнавшись про підхід військ Собеського, зняв облогу і поспішив відійти за Дністер. Подвиг дружини командувача гарнізоном, справжньої патріотки, настільки вразив мешканців Тереховлі, що було прийнято рішення поставити цій жінці пам'ятник біля північної замкової стіни. Коли цього пам'ятника

не стало (остання згадка про нього датується 1829 роком), на його місці зводиться новий (статуя Софії, що стискає в одній руці кинджал, а інший вказує на місто), який у свою чергу зруйнували в 1944 році. У 1982 році був відновлений горбок, на якому стояв пам'ятник, а на місці статуї встановлена кам'яна чаша.

Побутова тематика представлена роботою «У корчмі», 1851 р. Сільська корчма, улюблене місце як польських паничей, так і простих українських селян. Тут можна було поспілкуватися, попліткувати, відзначити будь-яку подію, смерть, день народження чи весілля. На картині зображено зустріч представників трьох різних етносів тогочасного населення сіл східної Галичини: єврея, поляка та українця. Єврей – знай собі, наливає клієнтам та отримує прибутки, селяни відзначають якусь подію. Польський пан – смочє свою люльку та спостерігає за іншими відвідувачами.

Романтичний образ природи втілено у пейзажі «Водоспад». Скеля, до якої нема підступів, водоспад, який що в собі силу та енергію води, мури середньовічного замку, які бачили не одну битву, пустельник з вівцею на спині... Все це пов'язано між собою неупередженою красою зв'язку природи і людини. Картина є єдиною пейзажною роботою Машковського. Виконана, як і роботи відомого львівського пейзажиста А. Лянге, в традиціях романтизму.

В перелічених творах Я. Машковського підкреслено романтичне піднесення і відчувається час і людина з її розумінням індивідуальної свободи і свого призначення в житті. Художник зберіг стару систему колоризму, що спиралась на локальний колір і на відмові кольорових мас від взаємодії людини з середовищем, це свідчить, що Я.Машковський не знав нової системи колоризму, бо вільного чисто живописного малярства звучними барвами в жодному його творі не демонстровано [4,285].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що діяльність Яна Машковського чекає на подальше опрацювання. Ця стаття порушує питання про необхідність вивчення творчості Я. Машковського, а також сучасних йому львівських художників, які закладали основи мистецької школи у Львові ХІХ століття.

Література:

1. Купчинська Л. Віденська академія образотворчих мистецтв і навчання у ній української та польської молоді Галичини кін. ХVІІ-ХХ ст.//ЗНТШ.–Т. ССХХVІ. - Львів, 1998. – С.155-184.
2. Левицька М. До художнього життя Львова у першій половині ХІХ ст.// Мистецтвознавство. – 2003. -№2. – С.129-141.
3. Малець С. За часів М.Шашкевича. – Львів, 1998 р. – С.54-55.
4. Овсійчук В. Класицизм і романтизм в українському мистецтві. – Київ, 2001. – С.278-288.
5. Побутовий портрет в першій половині ХІХ ст.: Каталог виставки. Із збірок Львівської картинної галереї, Львівського історичного музею. Львівського музею українського мистецтва. – Львів, 1988.
6. Рубан В. Український портретний живопис першої половини ХІХ ст. – Київ, 1984.
7. Червонная С.М. Искусства Татарии. М., 1987. – С.210,350.
8. Słownik artystow polskich. – Т.1-4. – Вроцлав,1971-1986. – С.78-79.